

Litteraturhistorie i en elektronisk tidsalder

- tanker om Litteraturhistories rolle i en digital
nutid/fremtid i forbindelse af overbygningsforløbet
"Litteratur i en elektronisk tidsalder", del af
HUMANITIES II, Institut for Litteraturhistorie, E-96

Formålet med denne rapport er både at evaluere ovenstående forløb samt at orientere om nogle af de diskussioner vi havde på forløbet om forbindelser mellem litteratur, -teori, -historie og den aktuelle medierevolution. Desuden kan rapporten læses som en generel orientering om, hvad jeg for en stor del har brugt min 6 måneders stilling som forskningsassistent ved instituttet til (E-96), hvor kommissoriet var at undersøge og overveje instituttets rolle i forhold til nye medier. Rapporten kan forhåbentlig danne afsæt for diskussioner om, hvad vi som institut skal/kan stille op med de nye digitale medier, og hvilke krav der stilles til teknologi og teknisk support.

Jeg vil først orientere om HUMANITIES II projektet, dernæst indskyde nogle bemærkninger om lokale tekniske problemer, hvorefter jeg vil orientere om det lokale undervisningsforløb og de lokale diskussioner som udgangspunkt for nogle tanker om relevansen af at inddrage ny teknologi på instituttet.

HUMANITIES II

B-forløbet "Litteratur i en elektronisk tidsalder" var den århusianske del af det fælleseuropæiske HUMANITIES II (Historic Universities Multimedia Network for Innovation in Education Systems) projekt, som inkluderede 14 europæiske litteraturinstitutter fra Reykjavik, Bergen, Turku/Åbo, Aarhus, Wien, Heidelberg, Groningen, Leuven, Siena, Pavia, Bologna, Valencia, Grenada. Task Force bestod af: Daniel Apollon (Bergen), Barend van Heusden (Groningen), Norbert Bachleitner (Wien), Domingo Sanchez de Mesa (Grenada) samt

undertegnede. Desuden deltog følgende partnere i projektet: UNIVISJON (Bergen), TECHNET (Helsinki), COIMBRA GROUP (Bruxelles), EUROMEDIA LINK (Italien) og SCIENTER (Italien). - Projektet kan kort beskrives som et forsøg med at integrere telematiske og computerbaserede medieteknologier i universitetsundervisning, teknologier som omfatter: satellittransmissioner, høj- og lavkvalitets ISDN baseret videokonference, telefonkonferencer, Internet (World Wide Web hjemmesider, nyhedsgrupper og email-lister samt Internet Relay Chat (synkron kommunikation via Internet)) og fax.

HUMANITIES II blev startet som opfølger af HUMANITIES I på et møde for interesserede partnere i Bruxelles, januar 1996. Som følge af min kritiske evaluering af HUMANITIES I (se evt. arbejdsrapport "Evaluation of the Humanities Project"), der havde vakt en del opsigt, var grunden lagt for, at jeg indtog en ledende rolle i projektet, og eftersom jeg fandt interesse og opbakning på instituttet, fik jeg planlagt tingene således, at det kunne lade sig gøre.

Mit hovedsynspunkt i forhold til et nyt projekt var, at det for det første var nødvendigt med en langt mere aktiv og synlig Task Force (den indholdsmæssige ledelse, som samarbejder tæt med teknologiske partnere) og dermed en langt større vægt på det indholdsmæssige end i HUMANITIES I, hvor der mest var blevet lagt vægt på at få teknologien til at fungere. Desuden fremførte jeg sammen med flere andre, at det ville være fordelagtigt at forsøge at integrere det tematiske, indholdsmæssige med den teknologiske form på projektet, da teknologien under alle omstændigheder ville komme til at fylde meget. Det ville således være oplagt med et projekt, der reflekterede mediespecifikke aspekter ved litteraturen i lyset af den medierevolution, vi står midt i, og som projektets teknologi er udtryk for. På denne måde kunne man investere den relativt store og i humanistisk universitetsregi stadig enestående praktiske og teoretiske viden om nye medier, som projektet ville producere i en reaktualisering af litteraturhistorien for den digitale tidsalder. For eksempel ville man få en ny platform, hvorfra man kan betragte den trykte bogs karakteristika som medium, som det kommer til udtryk i litteraturen, eller man ville kunne iagttage, hvordan litteraturen har reageret på og interageret med nye medier som fotografi og film som en historisk kontekst for, hvad der aktuelt sker med litteraturen. - Samtidig ville projektet give mulighed for at bringe en litterær faglighed i berøring med de nye medier og dermed skabe grobund for et litteraturteoretisk perspektiv på medierevolutionen. - Kort sagt skulle projektet give mulighed for en 'digital' læsning af Gutenberg-galaxens litteratur og nye digitale litterære former samt samtidig muliggøre et litterært og litteraturteoretisk perspektiv på medierevolutionen.

På mødet i Bruxelles enedes vi om, at den kommende Task Force skulle komme med fire forslag, der skulle danne udgangspunkt for videre debat blandt de deltagende universiteter frem til en beslutning på et møde i Grenada i starten af marts. Mit eget forslag¹ var sammen med Norbert Bachleitners (Wien) de mest (litteratur-)historisk orienterede, men på mødet i Grenada viste det sig, at stemningen bevægede sig mod et projekt, der indarbejdede en historisk vinkel under et projekt, som orienterede sig mere specifikt mod den aktuelle medierevolution og dens betydning for litteraturen.

På denne måde endte vi med forslaget "Literature(s) in a Multi Media Context", hvor Norberts og mine vinkler skulle indgå som elementer, der pegede mod en litteraturhistorisk kontekst for den aktuelle diskussion. Som en velvalgt konsekvens af den aktuelle bias skulle projektet udformes som en kortlægning af medierevolutionens udfordringer til litteraturen, læseren og de litterære samt akademiske institutioner. I stedet for at give svar skulle projektet opsøge og problematisere andres svar samt diskutere hvilke problemstillinger og perspektiver, der ligger gemt for litteratur i medierevolutionen. Samtidig skulle projektet opsøge og opdyrke en visionær europæisk vinkel på en diskussion, der i høj grad har været domineret af amerikansk forskning.

Efter projektet var blevet vedtaget på mødet i Grenada i marts, arbejdede Task Force videre med at konkretisere og formulere projektet. Der blev udarbejdet lister af primær og sekundær litteratur, og vi arbejdede desuden på at tilknytte forelæsere og interessante folk til projektet. Dette arbejde foregik over sommeren og nødvendiggjorde en del informationssøgning samt mødeaktivitet (to Task Force møder samt telefonmøder og et utal af emails). - Utallige deadlines blev overskredet, og jeg gjorde en del personlige erfaringer med, hvor svært internationalt samarbejde er - ikke mindst når det hovedsageligt foregår via informationsteknologi. Dette arbejde var på én gang meget spændene - når man f.eks. fik opsporet nyt spændene materiale eller personer - og samtidigt utroligt frustrerende når endnu en kontakt glippede i sidste øjeblik, når koordineringen savnedes, og når man ikke kunne få fat i relevante folk. - Mit generelle indtryk er, at denne proces kunne have været lettere med en lidt klarere ledelsesstruktur, men på den anden side høstede vi også uvurderlige fordele ved en forholdsvis åben og decentral proces.

Det lykkedes at nå frem til et nogenlunde færdigt projekt, som blev præsenteret for de deltagende universiteter i løbet af september. Det var noget sent, men til gengæld høstede vi en klar fordel af, at projektudviklingen havde været så decentral, at alle stort set havde været involveret og havde en god fornemmelse af, hvad projektet drejede sig om. Der var selvfølgelig stadig nogle løse ender, som generelt var utroligt vanskelige at få 'klippet af' grundet

projektets kompleksitet, men alligevel er det min overbevisning (støttet af diverse tilkendegivelser fra partnere og studerende), at den grundlæggende tekstur af tekster, forelæsere og tværeuropæisk diskussion holdt, og at projektet generelt må vurderes som en succes.²

I forhold til HUMANITIES I var det lykkedes os at etablere en fælles tematisk ramme af primære og sekundære tekster og forelæsere, som i høj grad formåede at engagere de studerende. Et engagement der resulterede i spændene lokale såvel som internationale diskussioner, og som kulminerede i de 14 europæiske teser om fremtidens litteratur fremført og diskuteret under vores Final Round Table samt i de skriftlige arbejder, der kommer ud af projektet. Alle studerende skal levere ca. 5 sider til publicering på Internet, og der er planlagt en bog.

Tekniske og bureaukratiske problemer på Århus Universitet

Undervejs lå panikken altid og lurede lige under overfladen, hvilket førte til perioder med hektisk aktivitet. Denne panik forstærkedes yderligere af tekniske problemer på Århus Universitet, der hovedsagelig var af bureaukratisk karakter, og som forekom aldeles overflødige og under tiden på grænsen til det absurde. - Jeg har valgt at bruge lidt plads på disse problemer, da de fyldte uforholdsmæssigt meget i mit arbejde og desuden var af en karakter, hvor de burde kunne minimeres med lidt større forståelse og fleksibilitet samt en bedre koordinering af universitetets tekniske ressourcer.

Med erfaringerne fra HUMANITIES I in mente havde jeg selvfølgelig forventet noget arbejde med at få den nødvendige teknologi til at virke. Samtidig havde jeg dog regnet med, at det ville være lettere, eftersom vi jo havde fået alt stillet op sidste år. Det kom imidlertid ikke til at holde stik, og min konklusion må derfor være, at det er absolut nødvendigt at samle teknologien og installere den permanent i et lokale på universitetet. Hvis denne teknologi skal kunne bruges fremover i almindelig undervisning og af undervisere, der ikke nødvendigvis er tekniske eksperter, er det absolut nødvendigt med et lokale (med plads til ca. 20 studerende) med samlet adgang til telefon (helst to linier) med mulighed for udlandsopkald, ISDN billedtelefon (128 og 384 KB), computer(e) med Internet adgang, satellitmodtagelse samt fax.

Det må nødvendigvis være min konklusion på et undertiden farceagtigt forløb, hvor bureaukratiet gang på gang spændte ben for mine bestræbelser på trods af generelt velvillige teknikere. - For eksempel kunne vi ikke benytte de telefoner, vi havde brugt året før, da de nu tilhørte universitetsradioen. Derfor

nåede jeg efter lange forhandlinger og utallige opkald og viderestillinger rundt i systemet frem til, at det ikke kunne lade sig gøre at åbne telefonerne for udlandsopkald, da de ikke hørte under fakultetet men direkte under universitetet. Efter flere dages forhandlinger kom jeg på den simple idé at omgå bureaukratiet ved at købe 40 meter telefonkabel og trække en anden telefon, som det efter mindre forhandlinger lykkedes mig at få åbnet, ind i lokalet.

I det hele taget havde jeg meget glæde af forlængerkabler, men jeg havde dog ikke et, der var langt nok til at løse et andet problem, som jeg havde med at kombinere universitetets ISDN billedtelefon og satellitmodtagelse. Som medlem af Task Force stod jeg, som nævnt, for en stor del af planlægningen og ledelsen af projektet før og undervejs. Derfor ville det være naturligt, hvis den arbejdsindsats også kunne blive synliggjort i projektet, ved at jeg kom på skærmen, kunne være med til at mediere de mange diskussioner og lede en forelæsning. Det kræver imidlertid en mulighed for på samme tid og sted at modtage satellitsignaler (så jeg kan følge med i, hvad der bliver sendt ud) samt at sende billeder via ISDN (så jeg selv kan sende billeder, som så kan blive sendt ud over satellitten).

I Århus har vi begge teknologier i fremragende kvalitet og med fint teknisk udstyr. Problemet er bare, at satellitmodtageren befinder sig på Trøjborg og ISDN forbindelsen og billedtelefonen på Ringgaden. Det var således ikke muligt at bruge begge teknologier på én gang, hvilket selvsagt er nødvendigt, hvis man vil følge med i det, som man skal lede. - Grunden til denne absurde situation skulle være, at universitetets arkitekt forbyder udendørs paraboler på det gule byggeri, hvor ellers universitetets velkonfigurerede tv-studie befinder sig. Og selvom det teknisk skulle være muligt at transportere satellitsignalerne fra Trøjborg til Ringgaden via Aukom nettet, viste det sig at være umuligt i praksis, da det efter sigende ville involvere endnu et bureaukрати; Tele Danmark, som selvsagt forlangte en stor sum penge. - Jeg stod altså med en situation, hvor det jeg havde brug for, og som teoretisk og teknisk skulle være muligt med den teknologi vi er i besiddelse af, i praksis viste sig at være umuligt.

Resultatet af dette var i sidste ende, at det ikke var muligt for mig at følge mit arbejde til dørs - en situation der ville svare til, at have lavet alt forarbejdet til en artikel, hvorefter man må lade andre om at skrive den og få kredit for den, fordi man ikke har adgang til skriveredskaber. Det var mig som det eneste Task Force medlem ikke muligt at deltage i arbejdet med at mediere satellittransmissionerne og påtage mig rollen som studievært på skærmen, og resultatet er utvivlsomt, at mit arbejde og Århus Universitets rolle i projektet er

blevet alt for lidt synliggjort, hvilket igen har effekt på vores fremtidige status i Europæisk samarbejde. - Det er ærgerligt taget i betragtning, at vi stort set har den nødvendige teknologi og oven i købet penge til at bruge den, hvilket adskiller os fra flere af de andre europæiske universiteter. Samt at jeg med opbakning fra Institutet og Fakultetet har leveret en væsentlig indsats i projektet, der er blevet alt for lidt synlig for institutter, som måske ikke har fulgt projektets udvikling så nøje.

Helt absurd tydeligt blev det til den sidste satellittransmission, som jeg skulle have været med til at mediere, og hvor jeg havde fundet frem til begge deltagere udefra (professor Jaishree K. Odin, Hawaii samt multimediekunstneren Merel Mirage, Köln) samt forberedt spørgsmålene til det interview med Jaishree K. Odin, som det endte med, at Daniel Apollon måtte lave fra studiet i Bergen. På trods af hele dette forarbejde var min indsats overhovedet ikke synlig i den endelige transmission, hvilket følte utilfredsstillende. - Samtidig var det højst utilfredsstillende, at jeg måtte lade hele arbejdet med at mediere satellittransmissionerne hvile på de andre Task Force medlemmers skuldre og således ikke var i stand til at deltage i det store og erfaringsgivende arbejde med at afvikle projektets transmissioner. Et arbejde som resten af Task Force klarede glimrende, ikke mindst Daniel Apollon, som ydede en stor indsats som skærmtrold under afviklingen af satellittransmissionerne.

Det er kort sagt nødvendigt med en langt bedre koordinering af vores tekniske ressourcer på universitetet, hvis det skal blive lidt lettere at sætte den slags kurser op og benytte den teknologi, som vi *har* indkøbt på fakultetet, og som der er stor lyst til at bruge - og opbakning bag brugen af. En sådan koordinering skulle tilmed være mulig uden det store ressourceforbrug - det kræver måske blot, at en forstandig person får myndighed til at etablere nogle varige løsninger, således at alt ikke skal sættes op *ad hoc* og på ny hver eneste gang.

Den eneste teknologi, som jeg vil pege på som egentlig utilstrækkeligt fungerende, er den vigtige forbindelse til Internet. Forbindelsen til Internet var i løbet af september og oktober plaget af ugentlige nedbrud af somme tider dages varighed, hvilket gav store gener i kommunikationen mellem Århus og de øvrige partnere. Det fungerede kort sagt for dårligt, og heldigvis kunne jeg personligt afhjælpe nogle af generne via en privat Internetforbindelse. Men det havde alle selvsagt ikke mulighed for, og studerende og tutor, Søren Dahl Mikkelsen, klagede over meget langsomme responstider på studenter serveren/forbindelsen, hvilket delvist kan forklare et noget lavt aktivitetsniveau på Internet fra de århusianske studerendes side. - Min

vurdering er, at det er nødvendigt med en langt mere pålidelig Internet forbindelse samt bedre servicering af de studerende, hvilket for eksempel kunne løses ved at give mulighed for pålidelig *remote access* fra studerendes private computere via modem; en løsning, som gennem længere tid har været annonceret og som mange andre universiteter og andre fakulteter i Aarhus benytter. - Kort sagt forekommer det mig som bruger, at fakultetets edb-afdeling er underdimensioneret både bemandingsmæssigt og teknologisk i forhold til de nye muligheder og udfordringer som digitale teknologier såsom Internet tilbyder fakultetets fagligheder.

Til gengæld havde vi stor fornøjelse af instituttets veludbyggede computerfaciliteter i skrivestuen og fagudvalgslokalet samt fakultetets nyåbnede multimedielaboratorium, selvom det desværre kun indeholder Windows PC'er og ingen Macintosh'er på trods af, at store dele af fakultetet er Macintosh brugere. - Det ville dog være rart, hvis fakultetet også rådede over en projektor til både PC og Macintosh, som ville kunne benyttes til edb-understøttet undervisning.

Iøvrigt vil jeg gerne takke lektor Jørgen Bang for uvurderlig hjælp med HUMANITIES anliggender.

Det lokale forløb; Litteratur i en elektronisk tidsalder

Jeg havde planlagt det lokale forløb således, at det introducerede til HUMANITIES II forløbet. Samtidig var det min agt at forløbet - i tråd med HUMANITIES II projektets ånd - skulle give mulighed for en åben kortlægning og diskussion af de muligheder og udfordringer som den ny teknologi rummer i forhold til vores grundlæggende begreber om tekst, læser, forfatter.

I stedet for at invitere til åben diskussion var forløbets opslag imidlertid blevet opfattet som en invitation til et møde blandt litterære computerfreaks, og dem er der åbenbart ikke så mange af (endnu). Derfor startede forløbet med kritisk få studerende (3-4), men efter en reklamerundtur lykkedes det at stable et interesseret hold på 10-12 studerende på benene. Konklusionen må være, at man - i modsætning til normale forløbsbeskrivelser - skal være yderst formidlende og pædagogisk, hvis man ønsker at slå et forløb op med teknologisk islæt.

Efter at have etableret et hold introducerede jeg til HUMANITIES og Internet, hvorefter jeg lagde op til et åbent forløb og inviterede alle studerende til at bidrage med diskuterende oplæg. Derefter diskuterede vi med perspektiver fra Steinberg, Fjord, Bolter og Borges (og med Foucault

figurerende et sted i baggrunden) hvordan Internet kan forårsage og/eller afspejle formforandringer indenfor tekstbegrebet, i forholdet mellem tekst og verden samt måden, hvorpå vi organiserer viden og videnskab. - En noget vidtløftig diskussion, som det alligevel lykkedes at holde nogenlunde anskuelig med Internet som det lysende eksempel, samtidig med at den gav litteraturteoretisk appetit på Internet og digitale medier.

Derefter gik vi over til at diskutere, hvad der mere og mere udkrystalliserede sig som to forskellige vinkler på medierevolutionen; forsøgsvis samlet under begreberne hypertext og medieæstetik. Hypertextvinklen blev således hovedsagelig repræsenteret af Landows og Bolters forsøg på at tænke det nye tekstuelle paradigme indenfor poststrukturalistiske begrebsdannelse. Denne vinkel er i besiddelse af en indlysende anskuelighed både i forhold til elektronisk tekstualitet og poststrukturalismens ofte svært forståelige begreber. Derfor kan hypertextvinklen danne et fremragende udgangspunkt for diskussionen, men netop det at ligningen går for let op vakte skarp kritik i diskussioner og oplæg, hvor det blev fremlagt, at denne tradition for det første tildels misbrugte poststrukturalismens metoder og begreber uden at have øje for dens ånd (hvis ellers man kan bruge et så metafysisk begreb i forbindelse med poststrukturalismen) eller dens karakter af hændelse snarere end metode eller sågar teknik. Samtidig blev Landow og Bolter beskyldt for at inkludere sig på en teknologidetermineret fremskridtsutopisme, hvor det store fjendebillede, den traditionelle realistiske 1800-tals roman, blev banaliseret til fordel for en avantgardisme, der finder sit fornemste udtryk i den postmoderne roman.

Op imod denne forståelse læste vi et af postmodernismens kanoniserede stjerneeksempler, Calvins *Hvis en vinternat en rejsende*, og i stedet for at konkludere, at romanen sprænger bogmediet i en længsel efter noget, der skal komme (læs hypertext), pegede vores læsning snarere på, at romanen i al sin sprængthed netop peger tilbage på bogens styrke som medium og læsningens skabende indbildningskraft. - Samtidig diskuterede vi Aarseths påpegning af problemerne med at læse et nyt felt med etablerede analysemetoder. Hvis man som litteraturteoretisk tænkner skal have noget ud af at kaste sig over et nyt felt, må påvirkningen i det mindste gå begge veje, og det nye felt må resultere i en omstrukturering af ens hidtidige viden. Aarseth kritiserer i sin tekst hypertextbegrebet, forsøger sig med nogle nye typologiseringer og viser, hvordan de omstrukturerer og skaber nye litteraturhistorier.

Som alternativ til hypertextvinklen etablerede vi med Benjamin, Bolz, McLuhan, Burroughs og Laurie Andersens cd-rom *Puppet Motel*, en bredere kunsthistorisk, medieæstetisk vinkel, som sætter det digitale nybrud ind i en

kunsthistorie, der rækker tilbage til de første kulturindustrielle, visuelle medier i 1800-tallet, og som iagttager kunsten og litteraturens reaktioner på og interaktioner med medieudviklingen. I en sådan forståelse kan kunsten og litteraturen endda læses som et enestående sted for refleksion over nye medier; en refleksion de nye medier selv skygger for eller bedøver (McLuhan). Således får litteraturstudiet en vigtig plads i et multimediesamfund og litteratur kan indeholde vigtig viden om de perceptionsforandringer, som medieudviklingen medfører. I dette lys blev William Gibsons *Neuromancer* samt dens bemærkelsesværdige receptionshistorie læst og diskuteret.

Til sidst i forløbet blev Internet som publikationsmedium diskuteret udfra Avant Pop bevægelsen, og problemer med at opspore, definere og dissekere kvalitet i et medium, der ikke er så selektivt og statisk som bogmediet, blev berørt omend ikke løst. Derefter gik vi over til at formulere vores bud på en tese, der skulle opsummere vores diskussioner til det fælles forløb.

Den århusianske tese blev formuleret den sidste undervisningsgang efter en evaluering, hvor diskussionen primært havde drejet sig om relevansen af forløbets overvejelser over nye medier i forhold til de litteraturteoretiske og -historiske diskussioner. Samtidig havde diskussionen ofte kredset omkring, hvordan og hvorvidt vi (med vores tradition og begrebsapparat) er i stand til at vurdere og finde kvalitet på Internet, i hvor høj grad de nye medier truer bogmediet, og den litteratur der fortsat finder sin plads i det. Vi endte med en tese, som anlægger en visionær men samtidig kritisk vinkel, da vi nåede frem til at man - i et teoretisk spor fra bl.a. Benjamin og McLuhan - på en gang må være visionær og kritisk for ikke at ende med en konservativ, kánonbevarende disciplin eller modsat forråde den litterære tradition og ende i ren teknologisk utopisme.

Tesen blev, at nye medier primært er interessante indenfor litterære studier som konceptuelle modeller for litterær tænkning, det vil sige som kontekst og refleksionsrum for litteratur, teori, tekstbegreb og læser. Som sådan er nye medier ikke årsag til litteraturens død men er snarere næring til dens fortsatte udvikling. I denne tese ligger underforstået, at vi ikke er bekymrede for litteraturens velbefindende i medierevolutionen, snarere tværtimod. Samtidig ønsker vi at påpege vigtigheden af at overveje nye medier på litteraturstudiet for at følge med i og være i stand til at reflektere den kontekst som litteraturen udspiller sig indenfor, både i sin form og i sit indhold. Litteratur- og kritikhistorien samt vores studier og analyser viser, at litteraturen er en vidensform, der er i stand til at reflektere medier, som ikke umiddelbart

reflekterer sig selv, hvilket på paradoksal vis gør litteraturstudiet vigtigt som et mediestudium.

Generelt blev det samlede forløb evalueret positivt. HUMANITIES II projektets satellitforelæsninger og europæiske diskussioner blev vurderet som interessante og vellykkede på trods af nogen teknologisk støj på linien. Et kritisk punkt var dog de århusianske studerendes begrænsede deltagelse i Internet diskussionerne, hvilket til dels kunne føres tilbage til problemer med Internetadgangen. Derudover havde de studerende ikke nogen egentlig forklaring, men pegede på, at det måske ville være en ide at programlægge en time ved computerne til internet diskussion efter hver satellitforelæsning.

De forskellige kommunikationskanaler (audiokonference, Internet, satellittransmitteret diskussion, lokal diskussion) blev diskuteret og deres fordele og ulemper sammenlignet. For eksempel var der enighed om, at telefonkonferencer er vanskelige og trættende, men at de samtidig er gode til at bibringe en følelse af et fælles forum. Det blev også klart, at teknologisk transmitterede fora ikke kan give samme ramme for kritisk diskussion som et lokalt forum. Alligevel kan fjernundervisning formidle en enestående viden på tværs af store afstande, og specielt når fjernundervisningen bliver kombineret med en velforberedt, kritisk, kvalificeret lokal reception, er der grundlag for et vellykket resultat. Der er således basis for videreudvikling, som bl.a. også kan hjælpe til at placere Instituttet i en international sammenhæng og give kontakter. Samtidig så studerende (og lærer) afgjort oplagt potentiale i et sådant forløb, som åbner en litteraturhistorisk faglighed mod det nye felt, der udgøres af digitale skriftteknologier.

Den åbne pædagogiske form blev betragtet som vellykket, hvilket til dels også beroede på kombinationen af lokal- og fjernundervisning. Grundet til at vi havde haft et så frugtbart diskussionsklima var bl.a., at forløbet var hængt forholdsvist lidt op på én lærerautoritet men var bygget op i en vekselvirkning mellem diskuterende forelæsninger, studenteroplæg samt udenlandske eksperter og synsvinkler via fjernundervisningsdelen. Således var der flere autoriteter til at sprede diskussionen og den afsøgende, diskuterende form, som forløbet havde lagt op til, var i høj grad lykkedes. Trods den afsøgende form var forløbet ikke blevet opfattet som retningsløst men der blev til gengæld givet udtryk for, at forløbet havde et godt kontinuerligt drive bl.a. via indledende opsummeringer af diskussionen.

Det var således lykkedes at integrere fjernundervisning og lokal undervisning i en form, der drog fordel af begge former samt kombinationen af

dem. Dog var fremmødet til satellitforelæserne svingende, angiveligt pga. det (for) sene varsel af tidspunkter, som kolliderede med anden undervisning.

Et fremtidsscenario eller to

I artiklen "Computers, Minds, and Texts: Preliminary Reflections"³ kommer William Paulson med en række overvejelser over, hvad computeren betyder for litteraturstudiet. Hans udgangspunkt er en analyse af bogens kulturhistoriske betydning som en konceptuel model for vores forståelse (læsning) af virkeligheden; både den indre og den ydre. I denne betydning er bogens rolle gradvist ved at blive overtaget af computeren, og William Paulson advarer om, at et litteraturfag, som kun benytter computeren i trivial forstand som et redskab og ikke ser den som en ny konceptuel model i forlængelse af - og til forskel fra bogen, vil miste en stor del af sin almindelige betydning og kulturelle indflydelse. Det vil igen betyde et handicap i forhold til jobmuligheder, som ikke mindst indenfor det akademiske jobmarked i højere og højere grad forudsætter 'computer-literacy' kombineret med almindelige analytiske, 'boglige' færdigheder.

Samtidig vil et sådant litteraturfag være hæmmet i forståelsen af aktuel litteratur (hvadenten den er i boglig eller elektronisk form), som i en eller anden forstand befinder sig indenfor det digitale paradigme samt hæmmet i at genlæse og reaktualisere litteraturhistorien indenfor et sådant paradigme.

Som alternativ til et sådant 'worst case' scenario, kunne man forestille sig, at litteraturhistorikere går kritisk, aktivt og entusiastisk ind i det praktiske og teoretiske arbejde, som paradigmeskiftet medfører. De nye medier åbner masser af muligheder for humanister, og der er ingen grund til at overlade den digitale udvikling fuldstændig til teknologer. Multimedier har hårdt brug for et humanistisk, æstetisk input, og hvorfor skulle vi ikke fortsætte med at deltage aktivt i udviklingen og arbejde med at publicere på Internet og CD-ROM? Man kunne således forestille sig at instituttets gode og levende tradition for skrivekurser/essayistik blev udvidet med basale kurser i, hvordan man publicerer på Internet (HTML-kodning) og producerer CD-ROM'er med litterært indhold. Jeg forestiller mig selvfølgelig ikke, at programmeringen skal brede sig umådeholdent, men derimod at man gradvist introducerede en smule målrettet undervisning i forfatterværktøjer, som skulle have til formål at give de studerende en basal indsigt i computerens væsen samt give dem mulighed for at skabe og agere i de elektroniske medier på samme måde som - og i forlængelse af - essayistik og kurser, der giver dem færdigheder for at agere i de trykte. Litteraturhistorie kunne dermed udvikle sig til en stærk udbyder og

formidler af elektroniske litterære publikationer, i forlængelse af og parallelt med den position instituttet har i dag i forhold til traditionel forlagsvirksomhed.

Kurset "Litteratur i en elektronisk tidsalder" begrundet kort sagt, at man holder de teoretiske øjne åbne for udviklingen indenfor de nye medier. For at undgå at blive taget på sengen af dem og for eksempel blive tvunget til at indpasse sig under computertilpassede kategorier; Fjord advarer f.eks. berettiget mod den fare, der lurder fra indekseret forskning, og Paulson advarer mod overdreven applikation af kvantitative metoder indenfor tekstanalysen, blot fordi de er dominerende teknologisk. Den ultimative grund er selvfølgelig, at diskussionen omkring nye medier udfordrer den litteraturfaglige tradition på ganske spændene vis samtidig med at diskussionen gør det klart, at litteraturfaget har meget at bidrage med.

Los Angeles, december 1996

Litteraturliste:

- Espen Aarseth: "Nonlinearity and Literary Theory" in George P. Landow (ed.) *Hyper/Text/Theory*, J. Hopkins University Press, 1994
AltX/AvantPop (litt., 'poetikken'/manifestet: In Memoriam to Post-Modernism)
<http://marketplace.com/0/alt.x/althome.html>
<http://www.uidaho.edu/~lolsen/AP.html>
Laurie Anderson *Puppet Motel* (CD-Rom, Voyager)
Walter Benjamin: "Kunstværket i dets tekniske reproducerbarheds tidsalder" in *K&K*, 77
J. David Bolter: *Writing Space*, Hillsdale, New Jersey, 1991
Norbert Bolz: "Abschied von der Gutenberg-Galaxis. Medienästhetik nach
William Gibson: *Neuromancer*, London 1993
Marshall McLuhan: *Understanding Media*, Routledge 1994
Nietzsche, Benjamin und McLuhan" in Jochen Hörisch/Michael Wetzels (Hrsg.) *Armaturen der Sinne*, München: Fink 1990
J.L. Borges: "Haven med stier der deler sig" og "Biblioteket i Babel" in *Fiktionser*, Århus 1969
William S. Burroughs: "Hvordan du bliver Humphrey Bogart" in *Elektronisk Revolution*, Viborg 1988
Italo Calvino: *If on a winter's night a traveller*, London 1982
Johan Fjord Jensen: "De fire kulturer" in *Passage 20/21*
George P. Landow: *Hypertext - The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology*, The Johns Hopkins University Press: Baltimore, London, 1992
Søren Pold: Evaluation of the Humanities Project, *Arbejdsrapporter*, nr. 1

Rigmor Kappel Schmidt: "Laurie Anderson - En pikaresk performer med en monstrøs fremtræden" in *Passage* 20/21

Steve G. Steinberg: "Seek and Ye Shall Find (Maybe)" *Wired* 4.05 - <http://www.hotwired.com/wired/4.05/features/indexweb.html>

Desuden henvises til presseomtale af projektet på Litteraturhistorie:

Berlingske Tidende's Unvers, 19. november 1996, 4. sektion p. 15

Delfinen (Aarhus) nr. 48, november 1996, pp. 8-9

HUMavisen (Aarhus) nr. 15, 26. november 1996, pp. 24-25

Noter

1HUMANITIES II proposal:

EUROPEAN LITERATURE AND MEDIA:

FROM THE PRINTING PRESS TO MODERN ELECTRONIC MEDIA.

Søren Pold, Dpt. of Comp. Lit., Univ. of Aarhus

New electronic media is challenging the traditional format of literature; the book. Is the book dying? Will literature disappear with or become more less important with this development? The aim of the Humanities II project is to enlighten the discussion about what will happen with literature when it is challenged with new electronic media as multimedia, CD-ROM, hypertext, and Internet. The method for this discussion is a literature historical reflection on the changing roles of European literature in connection with the development of new media from the invention of the printing press to modern electronic media. At the same time the Humanities II project will make pedagogical use of modern electronic media in its pedagogy, so it provides, in both theory and praxis, a solid introduction to the discussion of the future of European literature and media.

The hypothesis of the project is that a literature historical reflection on the relations between literature and media will make it possible to see a picture of the changing roles of literature in relation to the development of new media. The historical extent is from Guthenberg's invention of the printing press (1450) until the advent (and domination) of modern visual mass media and electronic media (from around 1960), which in our time marks the 'end of the Guthenberg Galaxy'.

At the same time the project has an important European angle as it is pursuing a literature historical topic that coincide and correspond with important events in European history and culture. The invention of the printing press coincided with the European renaissance and the invention or description

of the '*perspectiva artificialis*', the central perspective (Alberti 1435). Later in the nineteenth century the success of journalism, the possibility to reproduce images, the invention of the photography, the first cultural industrial, visual mass media (panorama, diorama and other -oramas) had major influence on important European culture and literary movements such as realism, naturalism and later symbolism. Modernism was heavily influenced by the speed of communication media (telegraph, telephone), the distribution of electricity and new media of sound and image (phonograph, cinema), and it more or less coincided with the new European order after the first world war, the first technological war. Lately new electronic media and infrastructure both influences national as well as European cultures and present both the possibility of further European collaboration and development (as in Humanities) as well as it presents a large challenge to national, regional and European culture. A challenge or maybe even a threat to European, national, and regional culture put forth considerably by Asian-American culture industry and media conglomerates. The project will in this view reflect upon European culture, discuss if there is a special European way of using the media, how such a European approach to media is reflected in European culture and whether European culture is threatened.

In this frame, ideas for specific lectures could be both broad historical approaches that theoretically reflects the connection between European media and literature (e.g. "The book as media from Gutenberg to the paperback" or "From the paperback to the powerbook") and readings of specific works related to the theme (e.g. "Balzac, "Le Pere Goriot" and the panoramic, realistic novel"). Indeed it would be suitable with a mixing of broad historical approaches and readings of specific works. It is also intended to produce at least one lecture that deals with literature in new electronic media. (For example discussing the differences and parallels between hypertext and encyclopaedic structures in books, a European versus an American rhetoric in multimedia or literature and genre in connection with electronic media.) All lectures, and especially the latter, should encourage the students to search the World Wide Web for further references and resources, for example to look for European contributions in the new electronic media or look for parallels to the historical development of media and literature in the development of the new electronic media.

In the last Humanities project we experienced a large attention and debate around two issues. One was the new technology of the project and the other was the cultural and linguistic diversity of Europe. This attention was to some extent at the expense of the thematic, literary content of the course. With this proposal we will be able to connect the experienced, important issues and debates of the project (technology and European diversity) with the study of literature and combine the energies of the project towards the content dealt within our departments; literature. - Consequently the content will reflect the form and vice versa; the working with learning to master the technology will be re-integrated into literary studies as well as the professional knowledge from literary studies will be connected with a knowledge of new media technology.

Each lecture should be able to draw perspectives to the overall frame of the project, and in this way provide the students with a general frame in which they can discuss and do practical research in literature and media.

The common outcome of the project should be a World Wide Web publication on the Internet in which the lecturers and the students can locate their work during the course, the moderated discussions and the final exams to the extent that they are written. In this way the project will end with also reflecting the changing forms of literary critique made possible and necessary by new electronic media.

² Der har selvfølgelig været blandet kritik af forløbet, bl.a. nogle yderst kritiske tilkendegivelser fra specielt en studerende fra Island. Et så stort projekt vil naturligvis blive modtaget yderst forskelligt på de forskellige universiteter afhængig af lokalt diskussionsklima, forberedelse, indstilling til emnerne og Europæisk samarbejde i det hele taget. Mine bemærkninger bygger hovedsagelig på den lokale modtagelse af projektet, og på hvordan projektet så ud til at fungere fra mit perspektiv i Århus. Der er mere overordnede evalueringer undervejs.

³ *New Literary History*, 20, 1989